

**1.ULUSLARARASI
IRAK'TA OSMANLI İZLERİ
SEMPOZYUMU
ÖZET BİLDİRİLER KİTABI**

**EDİTÖR
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ ABDÜLAZİM İBRAHİM**

Karabük Üniversitesi Yayınları

2022

1. ULUSLARARASI İRAK'TA OSMANLI İZLERİ SEMPOZYUMU

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM

Karabük-2022

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI – 71

E-ISBN: 978-605-9554-66-4

Mart 2022

Editör

Dr. Öğretim Üyesi Abdülazim İBRAHİM

Yayın Takip

Dr. Öğretim Üyesi Abdülazim İBRAHİM

Her hakkı saklıdır. Yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.

Eserde yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

İrtibat | Contact

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi – Karabük University, Faculty of Literature

www.karabuk.edu.tr – <http://unika.edu.tr>

Adres: Karabük Üniversitesi Demir Çelik Kampüsü, Kılavuzlar Köyü Öte Karşı

Üniversite Kampüsü Merkez / Karabük, Tel: 444 0 478

1. Uluslararası Irak'ta Osmanlı İzleri

Sempozyumu Özet Bildiriler Kitabı

“ 1. Uluslararası Irak'ta Osmanlı İzleri Sempozyumu ” Karabük Üniversitesi ve Kerkük Üniversitesi işbirliği ile 15-16 Kasım 2021 tarihleri arasında çevrimiçi olarak Karabük'te düzenlenmiştir. Sempozyum özet bildirileri kitabı Karabük Üniversitesi Yayınları tarafından elektronik olarak yayınlanmıştır.

1. Uluslararası Irak'ta Osmanlı İzleri Sempozyumu Özet Bildiri Kitabı

Sempozyum Onur Kurulu

Prof. Dr Refik POLAT

Karabük Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr Sabah Ahmet İSMAİL

Kerkük Üniversitesi Rektörü

Sempozyum Başkanlığı:

Başkan

Dr. Öğr Üyesi Abdülazim İBRAHİM

Bilim-Hakem Kurulu:

Prof. Dr Ender Ethem ATAY

Prof. Dr Abdullah KARAKAYA

Prof. Dr Sait AŞGIN

Prof. Dr Mehmet KARAYAMAN

Prof. Dr Zeki TEKİN

Prof. Dr Murat ŞİMŞEK

Prof. Dr Murat ÖNTUĞ

Prof. Dr Barış SARIKÖSE

Prof. Dr Nurgün KOÇ

Prof. Dr İbrahim ŞİRİN

Prof. Dr Mehmet YAMAN

Prof. Dr Seyfi YILDIRIM

Prof. Dr. Salih KHOUDER MOHAMMED

Doç. Dr Tuğrul TEZCAN
Doç. Dr Ahmet KILINÇ
Doç. Dr Mustafa Selim YILMAZ
Doç. Dr Halim GÜL
Doç. Dr Şenol GÜRSOY
Dr. Öğr Üyesi Zehra Şule GARİP
Dr. Öğr Üyesi Tolga UZUN
Dr. Öğr Üyesi Sami AĞAOĞLU
Dr. Öğr Üyesi Şükrü MADEN
Dr. Öğr Üyesi Sünbül M. YUNUS
Dr. Öğr Üyesi M.Ali ŞERİF
Dr. Öğr Üyesi Kubad Sabah HASİP
Dr. Öğr Üyesi Süheyla Mecid Ahmet
Dr. Öğr Üyesi Yusuf M. İDA
Dr. Öğr Üyesi Halil A. MURAD
Dr. Öğr Üyesi A. Şakir Ali
Asst. Prof. Bilal MOHAMMED QASIM

Düzenleme Kurulu:

Prof. Dr Mustafa YAŞAR
Prof. Dr İzzet AÇAR
Prof. Dr Murat AĞARI
Dr. Öğr Üyesi Abdülazim İBRAHİM

ÖNSÖZ

Komşu ve kardeş ülke Irak Türk devletinin selefi olduğu Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında 1515-1917 tarihleri arasında yaklaşık 400 yılı bulmuştur. Bu süreçte genel anlamdaki Osmanlı devlet anlayışı ve kurumsal yapı Irak'ın idari örgütlenmesini derinden etkilemiştir. Bu anlamda 1917 tarihinden itibaren bağımsızlığına kavuşan Irak Cumhuriyeti idari yapılanmasında ve devletin örgütlenmesinde Türkiye örneğini büyük ölçüde takip etmiştir.

Bununla birlikte bağımsızlığına bağlı olmak üzere merkezi bir otorite oluşturma amacı ülkenin bulunduğu coğrafi ve etnik yapısına bağlı olarak kendine özgü birtakım farklılıklar göstermektedir.

Irak'ın Osmanlı hakimiyetinde bulunduğu dönemde Osmanlı'nın siyasi, hukuki, sosyal ve kültürel yaşantısı bu bölge üzerinde önemli derecede etkili olmuştur. Buna bağlı olarak ekonomiden şehirleşmeye, mimariden müziğe, hukuksal kurum ve kurallardan yemek kültürüne uzanan bu etkileşimin değerlendirilmesi ve günümüzdeki yansımalarının, konuların uzman katılımcılar tarafından çok boyutlu olarak değerlendirilecektir.

Sempozyum 15-16 Kasım tarihleri arasında 13 oturumdan ve 62 konu uzmanları tarafından detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Sempozyum konuşmacılarımız Türkiye-Irak-Azerbaycan-Suriye-Mısır-Ürdün gibi toplam 6 ülkenin muhtelif üniversitelerinden katılmaktadırlar.

Sempozyumda sunulan tam metinlerde ve özetlerde hukuki, siyasi, iktisadi, kültürel hatta mimari açıdan Osmanlı'nın izlerinden bahsedilmiştir. 1. Uluslararası Irak'ta Osmanlı İzleri Sempozyumu'nda sunulan özet bildiriler kitapçık olarak Karabük Üniversitesi Yayınları'nda elektronik olarak yayınlanmıştır.

*1. Uluslararası Irak'ta Osmanlı İzleri Sempozyumu
Düzenleme Kurulu Başkanı
Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
İÇİNDEKİLER.....	111
İSLAM HUKUK TARİHİ AÇISINDAN OSMANLI DEVLETİ'NİN ÖNEMİ.....	1
<i>(Doç. Dr. Ahmet KILINÇ)</i>	
ERBİL KÖYSANCAK ULU CAMİSİ (MIZGAFTI GEVRE).....	4
<i>(Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Top/Ömer EROĞLU)</i>	
IRAK'IN OSMANLI BAŞBAKANLARI.....	6
<i>(Öğr. Gör Hasan Tevfik GÜZEL)</i>	
SEYYİD MUHAMMED TEVFİK'İN SEBÎLÜRREŞÂD DERGİSİNDEKİ HİNDİSTAN MEKTUPLARINDA IRAK COĞRAFYASI.....	8
<i>(Hayati SAKALLIOĞLU)</i>	
XVIII. YÜZYIL OSMANLI MUSULU'NDA İKTİSADİ BİR KURUM: YUNUS NEBİ VAKFI.....	10
<i>(Dr. Öğr. Üyesi Mehtap NASIROĞLU AYDIN)</i>	
SERVET-İ FİNÛN'DA IRAK CEVELÂNI.....	12
<i>(Doç. Dr. Mustafa İNCE/Dr. Öğr. Üyesi Arzu KALAFAT)</i>	
OSMANLI'NIN ERBİL'DE TAŞA İŞLENMİŞ İZLERİ: BÜYÜK MEZARLIK'TAKİ (KAYSERİYYE) 19. YY. OSMANLI DÖNEMİ MEZAR TAŞLARI.....	14
<i>(Nesrullah BALAT)</i>	
IRAKLI MÜFESSİR EBU'S SENA ŞİHABUDDİN MAHMUD EL ALUSİ.....	16
<i>(Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin)</i>	
THE IMPACT OF MAJALAH ON IRAQİ CIVİL LAW.....	18
<i>(Dr. Öğr. Üyesi Hossameldeen Khalil Farag MOHAMMED/Eşref Abdulseddar MAHMUT)</i>	
THE REASON FOR CHOOSİNG THE HANAFİ SCHOOL AS THE MAIN SOURCE FOR THE JOURNAL.....	20
<i>(Dr. Samer Mazen sh. QUBBAJ)</i>	

**1. ULUSLARARASI
IRAK'TA OSMANLI İZLERİ SEMPOZYUMU
ÖZET BİLDİRİ KİTABI
(15-16 Kasım 2021)**

İSLAM HUKUK TARİHİ AÇISINDAN OSMANLI DEVLETİ'NİN ÖNEMİ

Doç. Dr. Ahmet KILINÇ¹

Özet

İslam hukuk tarihi 6 dönemde ele alınmaktadır. Bunlar, Hz. Peygamber dönemi, Dört Halife ve Sahabeler Dönemi, Tabiin Dönemi, Mezheplerin Oluşumu Dönemi, Taklit Dönemi ve Kanunlaştırma ve Yeni İçtihat Dönemidir. Bunlardan son ikisi olan Taklit ve Kanunlaştırma ve Yeni içtihat Dönemi, Osmanlı Devleti'nin hayatta olduğu döneme tekabül etmektedir. Osmanlı hukuku ise kronolojik olarak klasik dönem ve Tanzimat sonrası dönem şeklinde ikili ayırım ile incelemeye konu olmuştur. Kurulştan Tanzimat fermanına kadar uzanan kısım, klasik dönem iken; Tanzimat fermanının ilanından sonraki dönem Tanzimat dönemi olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde denk gelen taklit döneminde bir önceki dönemin oluşturduğu hukuk çizgisinin dışına çıkılmamış ancak birçok fıkıh kitabı, haşiye, şerh ve fetva kitapları çıkmıştır. Bunlar arasında şeyhülislam Ebussuud Efendi gibi ismi günümüzde dahi anılan çok önemli şahsiyetlerin eserleri de vardır. Devlet-i Ali Osman, şeyhülislama verdiği önem, resmi mezhep anlayışı ve örfi hukuku geliştirmesi ile taklit dönemi açısından önemli adımlar atmıştır. Nitekim, şeyhülislamlar kadı atamalarında rol almaları, kadı beratlarında Hanefi mezhebine göre hüküm kurulması zorunluluğu, sınırlı yasama yetkisi kapsamında birçok hukuk alanında kanunnamenin çıkması Osmanlı Devleti'ni Taklit döneminde ayıran özellikleri olarak zikredilebilir. Kanunlaştırma ve Yen içtihat dönemi ise Osmanlı Devleti'nin Tanzimat sonrası dönemiyle çakışmaktadır. Hem batılı hem yerli kanunların çıktığı bu dönemde resmi mezhepten ayrılmış ve modern tarzda kanunlar çıkmıştır. Anılanda hukuk alanında farklı yaklaşımlar söz konusu olmuş, bazı düşünürler batılı normların resepsiyon yöntemi ile kodifikasyon yapılmasını gerekli görmüşken; bir takım düşünürler yerli hukuk kurallarının kodifiye edilmesini savunmuşlardır. Sonuçta her iki görüşün de uygulamaya yansımış, bu yansıma ise ikili hukuk sistemi oluşturmuştur. Döalist yapı bu dönemde kendisini ziyadesiyle hissettirmiştir. Osmanlı devleti, döneminde çıkardığı birçok hukuk eserleri ve içinde bulunduğumuz dönemin başlangıcını sağlaması açısından çok önemli bir yere sahiptir. Nitekim çıkarttığı kanunlar kendisi yıkıldıktan sonra dahi başka ülkelerde uygulanmış ya da hazırladığı kanunlar diğer İslam devletlerine örnek teşkil etmiştir.

¹Ahmet KILINÇ, Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, akilinc@ybu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8977-9588>

Anahtar Kelimeler: Osmanlı hukuku, İslam Hukuku, taklit dönemi, Kanunlaştırma ve Yeni içtihat dönemi

ABSTRACT

THE IMPORTANCE OF THE OTTOMAN STATE IN THE HISTORY OF ISLAMIC LAW

The history of Islamic law is discussed in 6 periods. The Period of the Prophet 2. The Period of the Four Caliphs and the Companions (Sahabah) 3. The Period of the Tabi'in 4. The Formation of the Sects (madhhabs) 5. The Period of Imitation(taqlid) 6. The Period of Codification and New Ijtihad.

The last two of these, Imitation and Codification and the New Ijtihad Period, correspond to the period when the Ottoman Empire was alive. On the other hand, Ottoman law has a dual distinction as the classical period and the post-Tanzimat period according to the chronological period. While the part extending from the foundation to the Tanzimat edict was the classical period; the period after the declaration of the Tanzimat edict is called the Tanzimat period.

During the imitation period, which coincided with the classical period of the Ottoman State, the line of law created by the previous period was not exceeded, but many fiqh books, annotations, commentaries and fatwa books were published. Among them are the works of very important personalities whose names are mentioned even today, such as sheikh al-islam Ebussuud. The Ottoman State took important steps in terms of the period of imitation with the importance it gave to sheikh al-Islam, the understanding of "official sect" and the development of sultanic law. As a matter of fact, the sheikh al-Islams took a role in the appointments of kadi, the necessity of establishing provisions according to the Hanafi sect in the kadi certificates, the emergence of law in many law fields within the scope of limited legislative authority can be mentioned as the features that distinguish the Ottoman State in the period of Imitation.

The period of codification and new jurisprudence coincides with the post-Tanzimat period of the Ottoman State. In this period when both western and local laws emerged and the official sect understanding was not carried out for all laws and modern-style laws were

enacted. At that time, different approaches were discussed in the field of law, while some lawyers considered it necessary to codify western norms with the reception method; other lawyers have advocated the codification of domestic legal rules. As a result, both views were reflected in practice, and this reflection created a dual legal system.

The Ottoman state has a very important place in terms of many legal studies issued during its period and providing the beginning of the period we are in. As a matter of fact, the laws it enacted were implemented in other countries even after it collapsed, or the laws it prepared set an example for other Islamic states.

Keywords: Ottoman law, Islamic Law, period of imitation, Codification and New jurisprudence

ERBİL KÖYSANCAK ULU CAMİSİ (MIZGAFTİ GEVRE)

Mehmet Top Ömer Eroğlu²

ÖZET

Köye veya diğer ismiyle Köysancak, Erbil vilayetine bağlı bir ilçedir. İlçe şehrin 76 km güneybatısında; kuzeyde Büyük Zap Nehri, güneyde Küçük Zap Nehri ve batıda Dicle Nehri arasında yer almaktadır. İlçe, tarih boyunca jeopolitik konumu sayesinde önemli siyasi mücadelelerin yaşandığı bir kent olmuştur. Aynı zamanda ilçe Süleymaniye, Erbil ve Kerkük gibi önemli şehirlerin ulaşım yolları üzerinde bulunması ve ticari kervanların kesişme noktası üzerinde yer alması ilçenin önemini ve gücünü daha da artırmıştır. Osmanlı Devleti Döneminden kalan birçok eser ile Osmanlı'nın izlerini günümüze kadar taşıması açısından önem arz eden bir ilçedir. Bunlardan: Mahmut Ağa Hanı, Kayseryan Hanı, Kadir Yasin Hanı, Köysancak Kışlası ve Köysancak Ulu Camisidir.

Cami Köysancak şehir merkezindeki Bayız Ağa semtinde bulunmakta olup, kapalı çarşıya yakın bir mevkidedir. Ayrıca Osmanlı dönemine dayanan Hacı Bekir Ağa ve Mahmud Ağa hanlarının yakın bir noktasında da bulunmaktadır. Köysancak ilçesinde inşa edilen en büyük camilerden birisi olmasından dolayı Ulu Cami olarak adlandırılmaktadır. Cami, H. 1260/M.1844 yılında Hacı Bekir Ağa tarafından yaptırılmıştır. Caminin inşaatı için özel olarak Musul ve Halep'ten büyük mermer taş parçaları getirilmiştir.

Bölgenin en güzel camilerden biri olma özeliği taşımaktadır. Camii doğu ve batı yönünde dikdörtgen planlı harim ve son cemaat yerinden oluşmakta olup, yaklaşık 2020 m² bir alana inşa edilmiştir. Avlunun her dört etrafı revaklardan oluşmaktadır. Kuzey, doğu ve batı revakları avluyla beraber yeni yapılmış olup, sadece son cemaat yeri olan güney revakı orijinaldir. Ayrıca avluya açılan batı ve doğu revakında olmak üzere iki büyük giriş kapısı bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı olan avlu 33.00 x 42.50.m bir alana sahiptir. Dikdörtgen planlı 33.50 x 11.10 m çapında olan harim, merkezli kubbeli bir plana sahiptir. Kubbenin iki yanındaki bölümler, boyuna beşik tonozlu mekanlar olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Irak, Erbil, Köysancak, Osmanlı, Cami, Kültürel Miras.

² Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Top, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 0000-0001-6018-6271, kizilkule35@gmail.com. &Doktora Öğrencisi, Ömer Eroğlu, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 0000-0002-3840-1286,omaryouns07@gmail.com.

ERBİL KOYSANJAK GREAT MOSQUE (MIZGAFTİ GEVRE)

ABSTRACT

Koya, or by its other name, Koysanjak, is a district of the Erbil Governorate, which is located about 76 km southwest of the city Erbil. It is also located between the Great Zab River in the north, the lower Zab in the south, and the Tigris River in the west. The location of the city, thanks to its geographical location, has witnessed important political struggles throughout history. At the same time, the fact that the area is located on the transportation routes to important cities such as Sulaymaniyah, Erbil and Kirkuk and is located at the intersection of commercial convoys has increased the importance of the area further. It is an important area in which many traces of the Ottoman Empire have been preserved in that period to the present day. Among them: Khan Mahmud Agha, Qadir Yasin Khan, Qishla Koysinjak and the Great Mosque of Koysanjak.

The mosque is located in the Baiz Agha quarter in the center of Koysanjak and is close to the covered market. It is also located near the house of Haji Bakr Agha and Mahmud Agha, who date back to the Ottoman period. It is called Ulu Mosque because it is one of the largest mosques built in the city of Koysanjak. The mosque was built by Haji Bakir Agha in 1260 / AD 1844. He brought large pieces of marble stone from Mosul and Aleppo specifically for the construction of the mosque.

It is one of the most beautiful mosque in the area. The mosque consists of a rectangular prayer house and a portico in the east and west directions, and it was built on an area of approximately 2020 m². The four sides of the courtyard consist of porticos. The north, east and west porticos are newly built with the courtyard, while the south portico is one of the original porticos of a mosque. In addition, there are two large gates located, in the western and eastern porticos that open onto the courtyard. The rectangular patio is 33.00 x 42.50 square meters. The sanctuary is rectangular in shape, 33.50 x 11.10 m in diameter, with a central vaulted plan. The sections on either side of the dome were evaluated as spaces with longitudinal cylindrical vaults.

Keywords: *Iraq, Arbil, Koysancak, Ottoman, Mosque, Cultural heritage.*

IRAK'IN 'OSMANLI' BAŞBAKANLARI

Hasan Tevfik Güzel³

ÖZET

Osmanlı Devleti sonrasında ortaya çıkan ve yeni bir ad altında kendisine Krallık tesis edilen Irak'ın, Başbakanlık görevini yerine getiren yetkilileri hiç şüphesiz reddedilemez bir Osmanlı sıfatına sahiplerdi. Yüzyıllarca bu sıfatın çevrelediği siyasî, sosyal, dinî, kültürel, ekonomik bir anlam ve değer dünyası içerisinde varlıklarını devam ettiren insanlar 19. yy.'dan itibaren şiddeti giderek artan milliyetçilik akımlarının sebep olduğu yeni bir dünya kurmaya başlamışlardır kendilerine. Yönetimleri boyunca bu sıfatlarından uzaklaşarak Arap kimliğini inşa etmeye gayret gösterenler olduğu kadar Osmanlı sıfatından tam anlamı ile kopamayarak hareket edenler de olmuştur. Bu farklı yönelişler toplum nezdinde daha yavaş bir seyir takip etmişse de yönetim kademesi nezdinde daha hızlı bir ivme ile varlık göstermiş ve Irak ismi ile oluşturulmaya çalışılan yeni yapının şekli konusunda farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Nitekim Osmanlı sonrası dönemde yaklaşık 40 yıl boyunca Krallık ile yönetilen bir ülke olan Irak'ın sadece sahip olduğu yönetim şekli değil toplumsal hayatına etki eden tüm faktörler ile bir değişim ve dönüşüm yaşadığı açıkça görülmektedir. İmparatorluklar yıkıldıktan sonra ulus-devletlerin hızla ortaya çıkmaya başladığı bir dönemde bu değişim ve dönüşüm çerçevesinde yeni bir devleti ve yeni bir ulusu oluşturma görevi gibi zorlu bir mücadelenin içinde kalan eski Osmanlı-yeni Iraklı yetkililer bu sürecin Kral'dan sonraki en önemli figürleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Tarihin içinde aktığı zaman-mekan düzleminden ayrı düşünülemeyecek olan aidiyet hissi Irak'ın bu yeni yöneticileri üzerinde de tesirini göstermiş ve ortak bir anlam ve değer dünyasının birer üyeleri olarak kendi varlıkları ile var etmeye çalıştıkları 'Irak' isimli yapının şekillenmesini sağlamaya çalışmışlardır. Çalışma içerisinde Irak'ın kuruluşu aşamasındaki bu fiillerin faileri konumunda bulunan Başbakanlar kuruluştan bağımsızlığa kadar uzanan bir zaman diliminde ele alınıp Osmanlı kimliği çerçevesinden daha yakından tanınarak değerlendirmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Irak, Başbakan, Krallık, Kimlik

³ Hasan Tevfik Güzel, Öğr. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, hasan.guzel@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9404-9803.

ABSTRACT

'OTTOMAN' PRIME MINISTERS OF IRAQ

The officials who fulfilled the duty of Prime Minister of Iraq, which emerged after the Ottoman Empire and was established as a Kingdom under a new name, undoubtedly had an undeniable Ottoman title. People, who have continued their existence in a world of political, social, religious, cultural and economic meaning and value surrounded by this title for centuries, have started to establish a new world for themselves as a result of nationalist movements whose violence is increasing day by day. While there were those who tried to create an Arab identity by moving away from these titles during their administration, there were also those who did not completely break away from the Ottoman title. Although these different orientations followed a slower course in the society, they showed up with a faster acceleration in the management level and brought differences in the shape of the new structure that was tried to be created under the name of Iraq. As a matter of fact, it is clear that Iraq, which has been a country ruled by the Kingdom for about 40 years in the post-Ottoman period, has experienced a change and transformation not only in the form of government it has, but also with all the factors affecting its social life. At a time when nation-states began to emerge rapidly after empires collapsed, the former Ottoman-new Iraqi officials, who remained in such a difficult struggle as the task of creating a new state and a new nation within the framework of this change and transformation, appear as the most important figures of this process after the King. The feeling of belonging, which cannot be considered separate from the time-space plane in which history flows, has also had an effect on these new rulers of Iraq and they have tried to shape the structure called 'Iraq', which they are trying to exist with their own assets as members of a common world of meaning and value. In the study, the Prime Ministers who are the perpetrators of these acts at the stage of the establishment of Iraq will be considered in a period of time extending from the establishment to independence and will try to evaluate them by getting to know them more closely within the framework of the Ottoman identity.

Keywords: Ottoman, Iraq, Prime Minister, Kingdom, Identity

SEYYİD MUHAMMED TEVFİK'İN SEBİLÜRREŞÂD DERGİSİNDEKİ HİNDİSTAN MEKTUPLARINDA IRAK COĞRAFYASI

Hayati SAKALLIOĞLU⁴

ÖZET

II. Meşrutiyet dönemi İslamcılık hareketinin en önemli yayın organı olan ve başyazarlığını Mehmed Âkif'in yaptığı Sebîlürreşâd dergisi, Mart 1912'de yazar kadrosunu daha da genişleterek bir yeni yayın politikası benimsemiştir. Seyyid Muhammed Tevfik bu süreçte derginin kadrosuna katılmış ve Hindistan Mektupları başlığı altında kaleme aldığı yazılarıyla ön plana çıkmıştır. Sebîlürreşâd dergisi 1912 yılında Hindistan, Türkistan, Türkmenistan, Buhara, Çin, Romanya ve Bulgaristan gibi memleketlere muhabir gönderme kararı alındığını duyurarak Tevfik Bey'in Hindistan'a doğru hareket ettiği bilgisine yer vermiştir. 1912 yılının Ağustos ayı sonunda yaptığı bir tren yolculuğu ile Haleb'e ulaşan Tevfik Bey, burada kısa bir müddet konakladıktan sonra Irak'a geçmiştir. Irak coğrafyasındaki Bağdat, Kerbelâ, Necef ve Amâre gibi kentleri 1913 yılının temmuz ayına kadar yaklaşık bir yıllık süreçte dolaşmıştır. Tevfik Bey Irak coğrafyası hakkındaki mektuplarında Halep-Bağdat yolculuğu, Bağdat hükümetine dair tarihi malumat, bölgedeki tarımsal faaliyetlerin nasıl ihya ve ıslah edileceği, Kerbela ve Necef uleması, Bağdat Nakîbü'l-Eşrâfî hazretleri, Kerbelâ'da on günlük Muharrem, Irak'ta Arablık ve Türklük, Bağdat Demiryolu ve diğer konular hakkında bölge ile ilgili pek çok malumata yer vermiştir. Tevfik Bey Irak coğrafyasındaki bu gözlem ve tespitlerinde, I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Irak'taki sosyokültürel, siyasi ve ekonomik duruma projeksiyon tutan önemli hususlara değinmiştir. İşbu tebliğde; Tevfik Bey'in Irak coğrafyası hakkındaki yazılarından hareketle, bölgenin sosyokültürel, siyasi ve ekonomik durumu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Muhammed Tevfik, Sebîlürreşâd, Hindistan Mektupları, Ortadoğu, Irak.

⁴ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, shayati@hotmail.com, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-7363-3819>

ABSTRACT

GEOGRAPHY OF IRAQ IN SAYYID MUHAMMAD TAWFIQ'S LETTERS FROM INDIA IN THE JOURNAL OF SEBİLÜRREŞÂD

The Journal of Sebîlürreşâd, which was the most important publication of the Islamist movement in the Second Constitutional Period and whose editor-in-chief was Mehmed Âkif, adopted a new publication policy in March 1912 by further expanding its author staff. Sayyid Muhammad Tawfiq joined the staff of the journal in this process and came to the forefront with his articles written under the title Letters from India. In 1912, Sebîlürreşâd announced that it was decided to send reporters to countries such as India, Turkestan, Turkmenistan, Bukhara, China, Romania and Bulgaria in 1912 and included the information that Mr. Tawfiq was moving towards India. Mr. Tawfiq reached Aleppo by train journey at the end of August 1912, and after staying here for a short time, he crossed into Iraq. He traveled around the cities such as Baghdad, Karbala, Najaf and Amare in the geography of Iraq in a period of about a year until July 1913. Mr. Tevfik, in his letters about the geography of Iraq, the journey of Aleppo-Baghdad, historical information about the Baghdad government, how to restore and improve the agricultural activities in the region, the scholars of Karbala and Najaf, excellency Nakîbü'l-Eşrâf of Baghdad, ten days of Muharram in Karbala, Arabism in Iraq and Turkishness, Baghdad Railway and gave a lot of information on other issues about the region. In these observations and determinations in the geography of Iraq, Mr. Tevfik touched upon the important issues that projected the socio-cultural, political and economic situation in Iraq just before the First World War. In this communiqué; based on the writings of Mr. Tawfiq about the geography of Iraq, the socio-cultural, political and economic situation of the region was emphasized.

Key words: Sayyid Muhammad Tawfiq, Sebîlürreşâd, Letters from India, Middle East, Iraq.

XVIII. YÜZYIL OSMANLI MUSULU'NDA İKTİSADİ BİR KURUM: YUNUS NEBİ VAKFI

Mehtap NASIROĞLU AYDIN⁵

ÖZET

Musul, Osmanlı idaresine geçtikten sonra özellikle 16. yüzyılın son çeyreğine kadar nüfusun artması, ticaret ağlarının yaygınlaşması, bayındırlık faaliyetleri ve vakıflara yapılan harcamalarla iktisadi bir canlılık dönemi yaşamıştır. Buradaki vakıfların büyük bir kısmı Osmanlı hâkimiyetinden önceki dönemlerden kalmakla beraber, devletin cami, mescit, imaret, sebil ve bunlar gibi birçok yapıyı hem kamuya yarar sağlamak hem de bölgede destek bulmak amacıyla gerek onardığı gerekse yeniden inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Musul'da daha önce kurulmuş olan ve Osmanlı döneminde de onarılarak faaliyetleri devam eden önemli vakıflardan biri de bu çalışmaya konu olan Yunus Nebi vakfıdır. Eski Ninova'da Asurluların tapınağı olarak inşa edilen bu yapı daha sonra Yunus Peygamber adına ithaf edilerek bir manastıra dönüştürülmüştür. Abbasiler döneminde Yunus Nebi makberesi olarak düzenlenen yapı, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde çeşitli ilaveler yapılarak bir külliyeeye dönüştürülmüş ve 2014 yılında DAESH terör örgütü tarafından ağır tahribata uğrayıncaya kadar da aktif olarak hizmet vermiştir. 18. yüzyılda vakfın gelirleri çeşitli Musul cizyelerinden oluşmaktaydı. Vakfın bu dönemde en önemli gider kalemleri ise personel ücretleriydi. Zira Yunus Nebi Vakfı personel çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir vakıftı.

Bu çalışma, Yunus Nebi Külliyesi vakfının 18. Yüzyıldaki yapısı, işleyişi ve şehrin iktisadi durumuna katkısı gibi konulara odaklanarak sosyal ve ekonomik bir çözümleme yapmayı hedeflemektedir. Bunun için gerekli olan bilgiler Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde çeşitli tasniflerde yer alan belgeler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan Hurufat Defterleri'nden sağlanmıştır. Bu kaynaklar ışığında 18. yüzyılda Yunus Nebi Vakfında kaç personelin görev yaptığı, personelin görev çeşitliliği ve aldıkları ücretler, önceki dönemlerle de kıyaslanarak ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Musul, Vakıf, Yunus Nebi, Cami, Külliye

⁵ Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü-BATMAN; mehtapnasiroglu@gmail.com, Orcid: 0000-0002-4411-0784.

AN ECONOMIC ORGANIZATION IN THE OTTOMAN MOSUL OF THE 18th CENTURY: YUNUS NEBİ FOUNDATION

ABSTRACT

Mosul experienced a period of economic boom after being taken under the Ottoman administration especially until the last quarter of the 16th century due to the increase of population, becoming widespread of the commercial networks, civil works and spending performed with the foundations. A large section of the foundations here were left from the period before the Ottoman dominance, it is understood that the Ottoman state both repaired and rebuilt structures like mosques, prayer rooms, public soup kitchens and public fountains for the benefit of the public and for finding support in the region. One of the important foundations that were found before the Ottoman period and continued its activities after being repaired during the Ottoman period is the foundation of Yunus Nebi which is the subject matter of this study. Initially built as an Assyrian temple in ancient Nineveh, this building was later converted into a monastery dedicated to Prophet Jonah. In the Abbasid period, the building was rearranged to serve as the burial site of Prophet Jonah and was then converted into a social complex with various additions made during the Seljuk and Ottoman periods, which stayed in active service until 2014 when it suffered heavy damage by the hand of DAESH terrorist organization. In the 18th century, the foundation's funds consisted of various Mosul jizyas, while the foundation's most important expense items in that period consisted of personnel wages because Prophet Jonah Foundation was indeed a remarkably rich foundation in terms of personnel diversity.

This study aims to perform social and economic analysis by focusing on matters such as the structure, functioning and contribution of the foundation of the Yunus Nebi social complex in the 18th century to the economic condition of the city. The information required for this purpose are provided from the documents located in various classifications in the Ottoman Archives of the Directorate of State Archives and the foundational record books (*Hurufat Defterleri*) located in the Archive of the General Directorate of Foundations. In the light of those sources, the number of the active personnel and the variety of duties of the personnel and their wages are examined in detail by making comparisons with the previous periods in the Yunus Nebi Foundation in the 18th century.

Keywords: Mosul, Foundation, Yunus Nebi, Mosque, Social Complex

SERVET-İ FİNÛN'DA IRAK CEVELÂNI*

Mustafa İNCE⁶

Arzu KALAFAT ÇAT⁷

ÖZET

Ortadoğu'nun en önemli merkezlerinden biri olan Irak, çok uzun süre Osmanlı egemenliği altında bulunmasına rağmen daima Anadolu'dan kopuk bir pozisyonda kalmıştır. Müslümanlar için oldukça önemli bir bölge olmakla birlikte, o günün şartlarına bağlı olarak Anadolu'dan çok fazla insan bu toprakları görme imkânı bulamamıştır. Her ne kadar bölgenin -özellikle manevi açıdan ziyaret edilmesi- büyük önem taşısa da bu ihtiyaç ancak dönemin basın yayın araçları tarafından (kısmen) karşılanmaya çalışılmıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında, bilhassa Türklerin ve Müslümanların yaşadığı uzak coğrafyalar hakkında yegâne bilgilendirme aracı gazete, dergi, bülten gibi basılı yayınlardı. Bu yayınlardan biri de Servet-i Finûn dergisidir. Türk basın tarihinin en uzun ömürlü dergisi olan Servet-i Finûn, bu bağlamda okuyucuları için hususi bir muhabir görevlendirmiş, Irak topraklarını ve bu topraklardaki izlenimleri okuyucularına aktarmıştır.

Bu çalışmanın amacı Servet-i Finûn dergisinin, Osmanlı toprağı olan Irak'ta meydana gelen önemli olaylar ile değerli şahsiyetler, mühim kentler ve bazı özel mekanlar hakkındaki bilgileri / izlenimleri okuyucularına ne şekilde aktardığını ortaya koymaya çalışmaktır. Çalışma kapsamında Servet-i Finûn dergisinin 1896-1901 yılları arasında yayınlanan sayıları incelenerek ilgili yazılar ve haberler tespit edilip değerlendirilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, dergi söz konusu dönemde Irak'ta kent, mekân, bazı önemli gelişmeler, önemli şahsiyetler hakkında (32 adet) gezi-izlenim yazıları yayınlarak okuyucularını bölge hakkında bilgilendirmiştir.

Anahtar Kelimeler; Servet-i Finûn, Irak, Irak Cevalâni

*Dolaşma, dolanma, gezinme, gezinti, anlamlarına gelmektedir.

⁶ Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, mustafaince@karabuk.edu.tr ORCID: 0000-0001-8058-1076

⁷ Dr. Öğr. Üyesi., Karabük Üniversitesi, Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, arzukalafatcat@karabuk.edu.tr ORCID: [0000-0003-2960-0790](https://orcid.org/0000-0003-2960-0790)

IMPRESSIONS OF IRAQ IN SERVET-I FINÛN

SUMMARY

Iraq which one of the most important centers of the Middle East, although it was under Ottoman rule for a very long time, it always remained in a position disconnected from Anatolia. Although it is a very important region for Muslims, not many people from Anatolia have been able to see these lands depending on the conditions of that day. There were important spiritual centers in the region. However, it was difficult to visit them. Media outlets tried to partially meet this need. In the late nineteenth century and early twentieth century, the only means of information about remote geographies where Turks and Muslims lived were printed publications such as newspapers, magazines and newsletters. One of these publications is Servet-i Finûn magazine. Servet-i Finûn, which the longest-lived magazine in the history of the Turkish press, has assigned a special reporter for its readers in this context, and conveyed Iraq lands and impressions to its readers.

The aim of this study is to reveal how Servet-i Finûn magazine transferred important cities and some private places in Iraq territory to its readers. Within the scope of the study, the issues of Servet-i Finûn magazine published between the years 1896-1901 were examined and related articles were determined and evaluated. According to the findings obtained from the study, the journal informed its readers about the region by publishing travel-impression articles (32 pieces) about the city, place, some important developments and important personalities in Iraq during the said period.

Keywords; Servet-i Finûn, Iraq, Iraq Impression

OSMANLI'NIN ERBİL'DE TAŞA İŞLENMİŞ İZLERİ: BÜYÜK MEZARLIK'TAKİ (KAYSERİYYE) 19. YY. OSMANLI DÖNEMİ MEZAR TAŞLARI

Nesrullah BALAT⁸

ÖZET

Mezar taşları, milletlerin ya da dinlerin bir bölgede daha önceki tarihlerde de var olduğunun, orada ikamet ettiğinin, orayı imar ve inşa ettiğinin birer belgeleridir. Sahip oldukları karakteristik özellikleri ile bölgenin dili, sanatı, tekniği ve demografik yapısı hakkında önemli bilgiler içeren bu taşların her biri o dönemi yansıtan birer fotoğraf karesi gibidir.

Uzun yıllar Osmanlı hakimiyetinde kalmış olan Erbil şehri, bünyesinde Osmanlı dönemine ait birçok sanatsal ve tarihi eseri barındırmaktadır. Şüphesiz ki bu eserlerden en fazla bulunanlar ise mezar taşlarıdır. Hem tarih hem de sanat ile ilgili ipuçları veren bu şahideler, şehirdeki Osmanlı kimliğini bizlere göstermektedir.

Osmanlı'nın mezar taşlarına işlenmiş izlerini en fazla Büyük Mezarlık'ta görüyoruz. Erbil'in en eski ve en büyük mezarlığı olan mezarlık sadece bu yörede görülen farklı tip ve bezemeleri ihtiva etmektedir. Bu şahideler özellikle 19. yy. boyunca hem kendi aralarında hem de Anadolu'dakiler arasında form, teknik, süsleme ve yazı açısından farklılık göstermektedir. Örneğin Yüzyıl sonlarına doğru kitabeler kaidelerine uygun olarak yazılmış, süslemelerde kazıma tekniğinin azaldığı görülmüş, ayak ucundaki nesneli süslemeler azalarak yerini kitabeye bırakmıştır. İlk zamanlar sade olan şahide tipleri zamanla çeşitlenerek artmıştır. Kitabeler celi sülüs hatla Arapça olarak taşta işlenmiştir. Anadolu coğrafyasında ise celi sülüs ve celi talik hatlarla Osmanlı Türkçesi olarak genellikle mermere nakşedilmiştir. Anadolu'da oldukça fazla çeşitliliğe sahip başlıklı şahide tipine bu mezarlıkta sadece bir örneğine rastlanmaktadır. 19. yy.'da Anadolu mezar taşı süslemelerinde Batı tesiri görülmesinin aksine bu mezarlıkta erken dönem Osmanlı ve Selçuklu tesirleri hakimdir. Bu tür özellikleri ile buradaki şahideler Osmanlı mezar geleneğinde kendine özgü bir yer bulmaktadır. Ayrıca bu şahideler bölgedeki Kerkük, Şanlıurfa, Siirt, Mardin, Hakkâri ve Cizre şahideleri ile benzerlik göstermektedir.

⁸ Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk- İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi/
ORCID: 0000-0003-0007-9479/ balat2553@gmail.com.

Anahtar Sözcükler: Erbil, Mezarlık, Osmanlı Dönemi, Süsleme, Şahide

TRACES OF THE OTTOMAN EMPIRE CARVED INTO STONE IN ERBİL:19TH CENTURY OTTOMAN PERIOD TOMBSTONES IN THE GREAT CEMETERY (KAYSERİYYE)

ABSTRACT

Tombstones are documents that nations or religions existed in a region at an earlier date, resided there, built and built there. Each of these stones, which contain important information about the language, art, technique, and demographic structure of the region with their characteristics, are like a photographic frame reflecting that period. The city of Arbil, which has been under Ottoman rule for many years, contains many architectural and historical works of the Ottoman period. Undoubtedly, the most found of these works are tombstones. These witnesses, who give clues about both history and art, show us the Ottoman identity in the city.

We see the most traces of the Ottoman empire on the tombstones in the Great Cemetery. The Arbil's oldest and largest cemetery contain different types and decorations of gravestones seen only in this region. The gravestones in the Great Cemetery of Arbil have differed in form, technique, decoration and writing throughout the century. For example towards the end of the century, the inscriptions were written following their pedestals, it was seen that the engraving technique in decorations decreased, the ornaments with objects on the toes were replaced by the inscription. The types of "gravestone/shahadah", which were plain at first, have increased in variety over time. The inscriptions are engraved on stone in Arabic with "jelī thuluth" and calligraphy. In the Anatolian geography, it was usually embroidered on marble with "jelī thuluth" and "jelī taliq" lines as Ottoman Turkish. There is only one example of this type of headdress, which has a wide variety in Anatolia, in this cemetery. Contrary to the Western influence on Anatolian gravestone decorations in the 19th century, early Ottoman and Seljuk influences are dominant in this cemetery.

Keywords: Arbil, Cemetery, Ottoman Period, Ornament, Tompsto

IRAKLI MÜFESSİR EBU'S SENA ŞİHABUDDİN MAHMUD EL ALUSİ

Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin⁹

ÖZET

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren eğitim sistemine büyük önem vermiştir. Bu gelişmeler genellikle vakıflar kurularak desteklenmiş ve ilmiye sınıfı oluşturulmuş, medreselerde sistematik eğitim verilmiştir. Eğitim sistemi yükselme döneminde en parlak devrini yaşamıştır. Sultan Fatih'in ilme verdiği önem ve değer bilinmektedir. Gelişme ve yükselme dönemlerinde medrese eğitimlerine Kur'an, Tefsir, Hadis, Fıkıh derslerinin yanında matematik, geometri, Astronomi dersleri de veriliyor idi. Osmanlı devleti kendi sınırları içinde bulunan bütün vilayetlere medreseler kurmuş çeşitli ilim adamlarını branşlarına göre, gerek dışardan gerekse içeriden temin etme yoluna gitmiştir. İslami ilimler alanında genelde Arapçası iyi olan Mısır, Suriye, Irak gibi şehirlerden getiriyorlardı. 1802 yılında Fırat'ın ortasında bir ada olan Alus'ta dünyaya gelen El-Alusi Osmanlı döneminin ırakta bulunan önemli müfessirlerindedir. Soy itibari ile baba tarafından Hz. Hüseyin'e (r.a.), anne tarafından Hz. Hasan'a (r.a.) dayanmaktadır. Küçük yaşlarda iken ilme olan merakı onu küçük yaşlarda ilim öğrenmeye meyletmış ve arapça bazı kitaplardan bölümler ezberlemiş o zamanın medreselerinde iyi bir tahsil almıştır. 13 yaşlarında iken birçok ilim ehlinin bildiği bilgileri öğrenmiş ve bu yaşlarda medreselerde dersler okutmaya dersler vermeye başlamıştır. O devirde birçok talebe yetiştirmiş ve farklı medreselerde dersler verdikten sonra kendisine Osmanlı'nın müderrislik ünvanı olan "Saltanat-ı Dar-ı Aliyye" ünvanı verilmiştir. Alusi otuzlu yaşlarda Bağdat müftüsü olmuş ve bu görevi on beş yıla kadar devam etmiştir. "Ruhul Meani" adlı tefsiriyle İslam dünyasında rağbet gören ve birçok esere kaynaklık eden tefsiri kaleme almıştır. Otuz dört yaşında iken kaleme aldığı bu eseri 16 yılda tamamlamıştır. Bu önemli eserini 1850-1851 yıllarında İstanbul'a gelerek Osmanlı Sultanı Abdülmecit'e sunmak istemiştir. Getirdiği eserini İstanbul'da Sadrazam Reşid Paşaya takdim eden Alusi İstanbul'da bu güzel karşılamadan dolayı yirmi bir ay gibi bir süre kalarak bir takım temaslarda bulunmuştur. Kendi alanında farklı bir üsluba sahip olan bu eser birçok tefsirciye de kaynaklık etmiştir. Alusi İstanbul'dan Bağdata dönerken yolda sıtmaya yakalanır. Kalan ömrünü bu hastalıkla mücadele ederek geçiren Alusi hicri 1270 yani 1854 yılında Bağdatta vefat etmiştir. Kendi naaşı Ma'rûf-i Kerhi Kabristanlığına defnedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Eğitim, Tefsir, Osmanlı, Irak.

ABSTRACT

Since its establishment, the Ottoman Empire has attached great importance to the education system. These developments were generally supported by establishing foundations and creating a scientific class and systematic training was given in madrasahs. The education system experienced its heyday in the period of rise. The importance and value of Sultan

⁹ Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi. ORCID: 0000-0002-1445-8827. Email: zekikeskin1974@hotmail.com.

Fatih's noose is known. In addition to quran, commentary, hadith, fiqh courses, mathematics, geometry and astronomy courses were given to madrasah education during the periods of development and ascension. The Ottoman Empire established madrasahs in all provinces within its borders and went on to procure various scholars from both outside and inside according to their branches. They brought it from cities such as Egypt, Syria and Iraq, which are generally good arabic in the field of Islamic sciences. Born in 1802 on Alus, an island in the middle of the Euphrates, Al-Alusi was one of the most important devotees of the Ottoman period. With his interpretation It is based on The Prophet Hussein (r.a.) on his father's side and Hz. Hasan (r.a.) on his mother's side. His interest in science at a young age inclined him to learn science at a young age and he memorized sections from some Arabic books and received a good education in the madrasahs of that time. When he was 13 years old, he learned the knowledge that many scholars know and started to teach lessons in madrasahs at this age. In that period, he trained many students and gave lectures in different madrasahs, and after he was given the title of "Saltanat-ı Dar-ı Aliyye", which was the title of mudarris of the Ottoman Empire. Alusi became the mufti of Baghdad in his thirties and continued this duty for up to fifteen years."Ruhl Meani", he wrote the interpretation that is popular in the Islamic world and is the source of many works. He completed this work in 16 years when he was thirty-four years old. He wanted to present this important work to Ottoman Sultan Abdulmecit by coming to Istanbul in 1850-1851. This work, Alusi, who presented the work he brought to Grand Vizier Reşid Pasha in Istanbul, stayed in Istanbul for a period of twenty-one months due to this nice welcome and made some contacts. which has a different style in its field, has also been the source of many interpretations. Alusi caught malaria on the way back from Istanbul to Baghdad. Alusi, who spent the rest of his life struggling with this disease, died in Baghdad in 1270, 1854. His own body was buried in the Ma'rûf-i Kerhi Cemetery.

Key Words: Quran, Education, Interpretation, Ottoman, Iraqi.

أثر مجلة الأحكام العدلية في القانون المدني العراقي

أشرف عبد الستار محمود

د. حسام الدين خليل فرج
أستاذ الفقه والاقتصاد الإسلامي المساعد
جامعة كربوك- كلية العلوم الإسلامية
جامعة كربوك- كلية العلوم الإسلامية

hossameldeenmohammed@karabuk.edu.tr ORCID: 0000-0001-7867-2534

asabdm1988@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1693-1745

المخلص:

من المعلوم أن التدوين الفقهي والتقنين للأحكام الشرعية يعتبر من القضايا التي اهتم بها المسلمون الأوائل مع سعة قدراتهم وامكانياتهم العلمية في فهم الشريعة ومقاصدها، وما تحلوا به من ورع وتقوى وحرص على تطبيق الشريعة. وقد جاءت فكرة التدوين في الدولة الإسلامية مبكرة منذ ولادتها، وذلك عندما جُمع القرآن في عهد الخلفيتين أبي بكر الصديق وعثمان بن عفان رضي الله عنهما، وقد جاء في رسالة ابن المقفع الموسومة بـ "الصحابة" والموجهة إلى أبي جعفر المنصور رحمه الله، الإشارة عليه بعمل تقنين شامل للبلاد كلها يخلص البلاد من تناقض الأحكام، وهكذا مرت مراحل التقنين للقوانين بأطوار ومراحل عديدة، وقد كان منها ما قرره الخلافة العثمانية في زمن السلطان عبد العزيز من تقنين متون الفقه الإسلامي وهم ما عرف باسم "مجلة الأحكام العدلية"، والتي تم تأليفها ما بين عامي 1869-1876 وقد كانت بقاع الدولة تنعم في مؤسساتها المختلفة بمظلة الشريعة الإسلامية، ولكن دونما نصّ يضبط الامر، فيرجع كل قاضٍ وكل أهل مدينة إلى ما عمّ لديهم من أحكام المذاهب المختلفة. تمثل مجلة الأحكام العدلية جزءاً من العملية التشريعية لعصر التنظيمات، ذلك العصر التي يشار إليه في كثير من الأدبيات على أنه فترة إعادة تنظيم وإصلاح الخلافة العثمانية، وهي تمثل محاولة لتقنين الأحكام المدنية في المذهب الحنفي، ووضعها في شكل مواد قانونية على غرار القوانين المدنية الوضعية. وقد تم تأليفها من قبل لجنة من كبار علماء المذهب الحنفي برئاسة وزير العدل في الخلافة العثمانية في هذا الوقت مما يكسبها أهمية علمية وسياسية كبيرة. وقد جاءت لملاً الفجوة القانونية المتعلقة بتقنين الشريعة، وتقديم دليل تطبيقي على عظمة ومرونة الفقه الإسلامي وقدرته على استيعاب المستجدات. تهدف هذه الدراسة إلى استجلاء آثار مجلة الأحكام في القانون العراقي المدني ومدى تأثير واضعيه بها، مما يفيد في تقديم فهم أعمق لهذا القانون وكيفية تطويره ليلئم الحاجات المتجددة والتي تتطور دائماً من عصر إلى عصر.

الكلمات المفتاحية: المجلة – القانون – العراق – تنظيمات – الخلافة – العثمانية – المذهب الحنفي

Abstract

The Impact of Majalah on Iraqi civil law

One of the major influences of the period of the Ottoman Khalifate that remained in Iraqi legal life until today is the impact of Majalah al-Ahkam. Majalah al-Ahkam al-Adliyya is a kind of codification and it had been prepared between 1868-1876 as a civil law in Ottoman Empire. It mostly covers the law of property and financial transactions, and it is considered a part of the legislative process of the Tanzimat era. This era is known in many kinds of literature, as the period of the reform of the Ottoman caliphate. The Majalah had been authored by a committee of senior Hanafi scholars and headed by the Minister of Justice in the Ottoman Caliphate at this time. This is giving it significant legal and political importance.

This research paper aims at exploring some of the aspects of the impact of Majalah on Iraqi civil law, which will help to achieve a better understanding of the Iraqi codes and contribute to developing them.

Keywords: Majalah al-Ahkam - Law - Iraq - Caliphate - Ottoman– Hanafi – Tanzimat - Impact

اختيار المذهب الحنفي كمصدر رئيس للمجلة

Dr. Samer Mazen QUBBAJ¹⁰

الملخص

إن المدارس الفقهية المُعتبرة لأهل السُنَّة وهم السَّواد الأعظم لأمة الإسلام الخالدة هي اربعة مدارس؛ المالكية والحنفية والشافعية والحنابلة. إن الخلافة العثمانية اختارت المذهب الحنفي كمذهب رسمي للفتيا والقضاء؛ بينما أعطت الحرية لمواطني الدولة ورعاياها على اختلاف منابتهم وأصولهم ولغاتهم اختيار المذهب الذي يروونه لعبادتهم؛ بل تُركت التجمعات التي تتمذهب بالمذهب الشافعي مدة من الزمن تحتكم إليه قضاءً وفتياً؛ إلا أن شيخ الإسلام أبا السَّعود منع ذلك لاحقاً لأسبابٍ موجبة.

بل كانت الدولة العثمانية تحترم أصحاب الشرائع الأخرى كاليهودية والمسيحية بتأمين حرية الاعتقاد وأماكن العبادة؛ بينما كانت أوروبا تعقد محاكم التفتيش لإجبار الآخرين على اعتناق المسيحية. ولم تكن الدولة العثمانية أول من انفرد باختيار المذهب الحنفي مذهباً رسمياً للدولة؛ ولكن سبقتها بذلك الدولة العباسية بسبب تولي أبي يوسف صاحب أبي حنيفة منصب قاضي القضاة في الدولة. وكذلك دولة السلاجقة الأتراك المتفرعين عن الخلافة العباسية؛ فكان الجميع يعينون القضاة والمفتين من أتباع المذهب الحنفي. وكانت مراجع الحنفية كالهداية والكنز والقُدوري وغرر الحكام وملتقى الأبحر محفوظة ومحفوظة في صدور القضاة والمفتين والعلماء؛ لتنتقل كل هذه الخبرات العلمية والعملية إلى اللجنة واضعة مجلة الأحكام العدلية لتخرج للناس في أبهى صورة مُشرقة ظاهرها قانون حديث وباطنها فقه تراثي مُحكم.

وجاءت الخلافة العثمانية آخرًا لتستمد قوانينها وتشريعاتها مباشرة من المذهب الحنفي، فقد نشأت الدولة العثمانية في أواخر القرن السابع الهجري (أواخر القرن الثالث عشر الميلادي) وأصبحت خلافة في سنة 923 هـ - 1517م) ودام حكمها أكثر من أربع مائة سنة، وقد كانت هذه الخلافة تتبع المذهب الحنفي، حتى إنهم يعينون شيخ الإسلام من أتباع المذهب الحنفي، وشيخ الإسلام هو المرجع الديني الأول في دولة الخلافة، وتأكَّدت سيادة المذهب الحنفي في الدولة العثمانية في عهد السلطان سليم الأول الذي أصدر فرماناً يعلن فيه أن المذهب الحنفي هو مذهب الدولة الرسمي الإلزامي في أمور القضاء والفتيا، وهكذا أصبح شيخ الإسلام وجميع المفتين والقضاة يفتون ويحكمون وفقاً لهذا المذهب. ونصت المادة (1801) من المجلة: "وكذلك لو صدر أمر سلطاني بالعمل برأي مجتهد في مسألة؛ لأن رأيه بالناس أرفق ولمصلحة العصر أوفق، فليس للقاضي أن يعمل برأي مجتهد آخر مناف لرأي ذلك المجتهد؛ وإذا عمل لا ينفذ حكمه".

الكلمات المفتاحية: الخلافة العثمانية، المذهب الحنفي، مجلة الأحكام العدلية.

¹⁰ Dr. Samer Mazen QUBBAJ, Ürdün Şeri Mahkemeler Başkanı ve Müftü Yardımcı. ORCID NO: 0000-0002-8333-6866. Samerqubbaj1964@gmail.com.

ABSTRACT

THE REASON FOR CHOOSING THE HANAFİ SCHOOL AS THE MAIN SOURCE FOR THE JOURNAL

The reputable schools of jurisprudence for the Sunnis, which are the majority of the eternal Islamic nation, is four schools; The Malikis, The Hanafis, The Shafi'is and The Hanbalis. The Ottoman Empire chose the Hanafi school as the official doctrine of fatwa and judiciary. While they gave freedom to the citizens and who lives in the state, regardless of their affiliation, origins and languages, to choose the doctrine they see for their worship. Rather, the gatherings that adhered to the Shafi'i school of thought were left for a period of time to be judged by it. However, Sheikh Al-Islam Abu Al-Saud later prohibited this for compelling reasons.

The Ottoman Empire respected the followers of other religious, such as Judaism and Christianity, by ensuring freedom of belief and places of worship. While Europe was holding the Inquisition to force others to convert to Christianity. The Ottoman Empire was not the first to choose the Hanafi school as an official doctrine for the state. But it was preceded by the Abbasid state because Abu Yusuf, the friend of Abu Hanifa, took the position of Chief Justice in the state. As well as the state of the Seljuk Turks, branching from the Abbasid Caliphate; Everyone appointed judges and muftis from the Hanafi school of thought. The Hanafi references were such as Al-Hedaya, Al-Kanz, Al-Qudduri, Gharar Al-Hekam, and Multaqa Alabhor are preserved in the hearts of judges, muftis and scholars, to transfer all these scientific and practical experiences to the committee, drafting the Journal of Judicial Judgments to come out to the people in the most beautiful and shining image, the exterior of which is modern law, and the interior of it is tight heritage jurisprudence.

Finally, the Ottoman Caliphate came to derive its laws and legislation directly from the Hanafi school. The Ottoman Empire arose at the end of the seventh century AH (the end of the thirteenth century AD). It became a caliphate in (the year 923 AH - 1517 AD). Its rule lasted for more than four hundred years, and this caliphate followed the Hanafi school of thought. They even appoint Sheikh Al-Islam from the followers of the Hanafi school, and Sheikh Al-Islam is the first religious authority in the state of the Caliphate. The dominance of the Hanafi school in the Ottoman Empire was confirmed during the reign of Sultan Selim I, who issued an order declaring that the Hanafi school is the official and mandatory state doctrine in matters of judiciary and fatwas. Thus, the Sheikh of Al-Islam and all muftis and judges issued fatwas and judged according to this doctrine.

Article (1801) of the Journal stipulates: "Likewise, if a sultan's order is issued to act according to the opinion of a mujtahid in a matter, as his opinion is better for people and closer to the interest, then the judge has no right to act with the opinion of another mujtahid that is contrary to the opinion of that mujtahid, and if he did so, his ruling is not implemented."

Keywords: Schools of Jurisprudence, Ottoman Caliphate, Hanafi school Journal of Judicial Judgments